

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา

ป่าไม้ นับเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญยิ่งต่อสิ่งแวดล้อมทั่วโลก ทุกประเทศหันมาให้ความสนใจที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้เป็นสมบัติของโลก โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้นั้นทุกคนพึงต้องร่วมมือกันรักษาไว้ให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน เนื่องจากป่าไม้ยังเป็นแหล่งปัจจัยสี่ที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนในชนบท ดังนั้นทุกประเทศ จึงมีความพยายามที่จะทำทุกวิถีทาง เพื่อการป้องกันมิให้มีการตัดไม้ทำลายป่า เผาทำลายป่า ถึงแม้ว่าจะมีการณรงค์แล้วก็ตาม ก็ยังมีผู้ฝ่าฝืนไม่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ การลดลงและการเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และความสมดุลของระบบนิเวศ โดยส่งผลให้สภาพของป่าไม้ในการทำหน้าที่ป้องกันและรักษาสมดุลของธรรมชาติ ทั้งด้านการรักษาสภาพภูมิอากาศ รักษาคุณภาพของดิน เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร บรรเทาอุทกภัย ลดความรุนแรงของลมพายุ เป็นแหล่งพันธุกรรมของพืชและสัตว์ และเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิต รวมทั้งทรัพยากรชีวภาพอีกมากมายลดน้อยลงไม่สามารถทำหน้าที่ของป่าไม้ในการเอื้อประโยชน์ต่าง ๆ ได้อย่างสมบูรณ์ ปัญหาการลดลงของทรัพยากรป่าไม้ (กรกฎ ทองชะโชค และธีรพร ศรีประสิทธิ์. 2550 : 1 - 2)

ทรัพยากรป่าไม้ของประเทศไทยลดลง ส่วนหนึ่งเกิดจากความผิดพลาดของการกำหนดนโยบายการพัฒนาประเทศที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรเพื่อการส่งออก ทำให้ประชาชนเพาะปลูกเป็นหลัก ส่งผลให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่ทำการเกษตร ส่วนการเพิ่มจำนวนประชากรที่แม้จะไม่ใช่ว่าปัจจัยโดยตรงของการทำลายทรัพยากรป่า แต่ก็ถือเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความต้องการพื้นที่เพิ่มขึ้น เพื่อการเพาะปลูกเพื่อทำกินและความต้องการใช้ประโยชน์จากป่าไม้

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติรวมถึงทรัพยากรป่าไม้ บทบาทของรัฐในการจัดการแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่า โดยมีแนวคิดที่ว่าพื้นที่ป่าทั้งหมดถือเป็นที่ดินของรัฐ รัฐจึงมีอำนาจในการใช้นโยบายและออกกฎหมาย ระเบียบควบคุม การจัดการทรัพยากรป่าไม้จึงขึ้นอยู่กับอำนาจหน้าที่ของรัฐที่ผู้กำหนด และให้ข้าราชการซึ่งเป็นกลไกของรัฐเป็นผู้ปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ แต่เนื่องจากการดำเนินการของภาครัฐที่ถูกกำหนดจากส่วนกลางไม่สอดคล้องกับประโยชน์ของท้องถิ่นและการแสวงหาผลประโยชน์ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับประชาชน

ชุมชนกับชุมชน และชุมชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในการแย่งสิทธิการเป็นเจ้าของและเป็นผู้จัดการทรัพยากร (กรกฎ ทองชะโชค. 2550 : 1 - 2)

รัฐบาลแต่ละยุคแต่ละสมัยได้หาทางป้องกันและพยายามแก้ไขปัญหาการบุกรุกด้วยการอพยพและจัดสรรที่ดินให้แก่ประชาชนผู้บุกรุกและผู้ที่ไม่มียุทธินาทำกิน โดยนำที่ดินของรัฐมาจัดสรรให้แก่ประชาชนในรูปโครงการ ซึ่งมีหลายโครงการหลายรูปแบบ แต่ละโครงการจะให้สิทธิในที่ดินที่แตกต่างกัน บางรัฐบาลก็แก้ไขปัญหาด้วยการประนีประนอมให้ผู้บุกรุกอาศัยอยู่ต่อไป โดยมีเงื่อนไข บางรัฐบาลก็ใช้นโยบายเข้มงวดเข้าจับกุม แต่ถึงอย่างไรการบุกรุกพื้นที่ป่าก็ยังคงมีอยู่ต่อไป การดำเนินการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาไม่ได้ผล การบุกรุกทำลายป่าก็ยังเกิดขึ้นอยู่เสมอ ๆ จำนวนป่าไม้ก็ลดลงไปเรื่อย ๆ การดำเนินการของรัฐที่ผ่านมาจึงน่าจะมีจุดบกพร่องไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคม และความเป็นอยู่ของชุมชนในชนบท (นราชวนส์ โลกะกะลิน. 2539 : 1 - 2) ต่อมารัฐบาลจึงมีนโยบายที่จะรักษาความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติ โดยสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ตามคำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2557 ข้อ 9 การรักษาความมั่นคงของฐานทรัพยากร และการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ข้อ 9.1 ในระยะเฉพาะหน้า เร่งปกป้องและฟื้นฟูพื้นที่อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า ...ขยายป่าชุมชน... และข้อ 9.3 ในระยะต่อไป พัฒนาระบบบริหารจัดการที่ดิน และแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ โดยยึดแนวพระราชดำริที่ให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้ ซึ่งป่าชุมชนจะเกิดขึ้นได้ จะต้องเกิดจากความสมัครใจ และความร่วมมือกันของชาวบ้านในพื้นที่เอง

จังหวัดจันทบุรี มีพื้นที่ประมาณ 4,009,602.07 ไร่ จากการแปลภาพถ่ายดาวเทียม Sentinel-2 Landsat 8 และ Landsat 9 ของกรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปี พ.ศ. 2565 พบว่า จังหวัดจันทบุรีมีพื้นที่ป่าไม้ 1,292,695.77 ไร่ หรือร้อยละ 32.24 ของพื้นที่จังหวัด และเมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2564 จังหวัดจันทบุรีมีพื้นที่ป่า 1,297,727.59 ไร่ หรือร้อยละ 32.37 ของพื้นที่จังหวัด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดจันทบุรี ลดลง 5,031.82 ไร่ หรือร้อยละ 0.39 จากรอบปีที่ผ่านมา (สำนักจัดการที่ดินป่าไม้ กรมป่าไม้. 2565 : 89)

โดยหนึ่งในพื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดจันทบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 ในพื้นที่บ้านเขมะปริง อำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี ก็เคยถูกชาวบ้านครอบครองโดยปรักษ์เพื่อทำการเกษตร ทั้งนี้ ผู้นำชุมชนเห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ และเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้คงอยู่ จึงมีความประสงค์ที่จะเข้าร่วมโครงการป่าชุมชน โดยนำพื้นที่ป่าไม้ในบริเวณชุมชนบ้านเขมะปริง จัดตั้งเป็นป่าชุมชนบ้านเขมะปริงตามนโยบายของภาครัฐ จึงดำเนินการขอคืนพื้นที่ป่าไม้ที่ชาวบ้านครอบครองโดยปรักษ์ ด้วยความสมัครใจ และให้ความร่วมมือ จัดตั้งเป็น

ป่าชุมชนบ้านเขมะปริง อำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี ในปี พ.ศ. 2560 มีเนื้อที่รวม 130 - 0 - 0 ไร่ จากพื้นที่ป่าไม้ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง การจัดการการสื่อสารของผู้นำชุมชนในการจัดตั้งป่าชุมชน กรณีศึกษา บ้านเขมะปริง อำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี เพื่อนำผลมาใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาผู้นำชุมชนและการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

คำถามนำวิจัย

1. คุณลักษณะของผู้นำชุมชนที่ส่งผลต่อการโน้มน้าวชาวบ้านให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านเขมะปริง เป็นอย่างไร
2. กลยุทธ์การจัดการการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการโน้มน้าวชาวบ้านให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านเขมะปริง เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะของผู้นำชุมชนที่ส่งผลต่อการโน้มน้าวชาวบ้านให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านเขมะปริง
2. เพื่อวิเคราะห์กลยุทธ์การจัดการการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการโน้มน้าวชาวบ้านให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านเขมะปริง

ประโยชน์ของการวิจัย

1. ได้ทราบคุณลักษณะของผู้นำชุมชนที่ส่งผลต่อการโน้มน้าวชาวบ้านให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านเขมะปริง
2. ได้ทราบกลยุทธ์การจัดการการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการโน้มน้าวชาวบ้านให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านเขมะปริง
3. สามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการพัฒนาคุณลักษณะ และการสื่อสาร ของผู้นำชุมชนในการโน้มน้าวให้เกิดการมีส่วนร่วมได้
4. สามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการจัดตั้งป่าชุมชน หรือขอคืนพื้นที่ป่าที่ถูกบุกรุกในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีปัญหาใกล้เคียงกัน

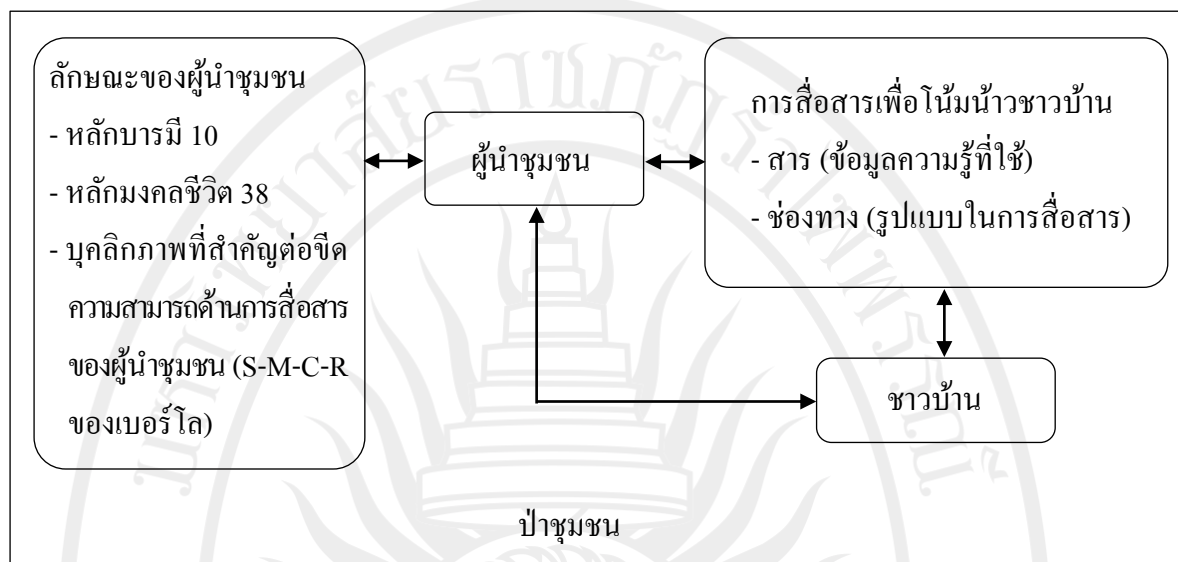
ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์คุณลักษณะของผู้นำชุมชน และวิเคราะห์กลยุทธ์การจัดการการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนที่ส่งผลต่อการโน้มน้าวชาวบ้านให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านเขามะปริง อำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี ด้วยการสังเกตและสัมภาษณ์ ในพื้นที่จังหวัดจันทบุรี ระหว่างเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2562 ถึงกรกฎาคม พ.ศ. 2565

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การจัดการการสื่อสาร หมายถึง กระบวนการที่ผู้นำชุมชนใช้ในการส่งข้อมูลข่าวสารผ่านช่องทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมระดับบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านเกิดการเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ทศนคติ หรือพฤติกรรม ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของบ้านเขามะปริง โดยการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านเขามะปริง
2. ผู้นำชุมชน หมายถึง ผู้ใหญ่บ้าน บ้านเขามะปริง อำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี ที่เป็นผู้จัดตั้งป่าชุมชนบ้านเขามะปริง
3. ชาวบ้าน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หมายถึง บุคคลที่อยู่ในการปกครองของผู้ใหญ่บ้าน บ้านเขามะปริง อำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี เป็นผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ป่า และมีส่วนร่วมในการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านเขามะปริง
4. ชาวบ้านผู้ครอบครองพื้นที่ป่าโดยปริบักษ์ หมายถึง บุคคลที่อยู่ในการปกครองของผู้ใหญ่บ้าน บ้านเขามะปริง อำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี เป็นผู้ครอบครองพื้นที่ป่าโดยปริบักษ์
5. ป่าชุมชนบ้านเขามะปริง หมายถึง พื้นที่ป่าตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 และที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินประเภทพลเมืองใช้ร่วมกัน พื้นที่รวม 130-0-0 ไร่ ซึ่งได้รับอนุมัติจากกรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมื่อปี พ.ศ. 2560 ให้เป็นโครงการป่าชุมชนบ้านเขามะปริง ตั้งอยู่ในเขตท้องที่บ้านเขามะปริง หมู่ที่ 5 อำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี
6. คุณลักษณะของผู้นำชุมชน หมายถึง ลักษณะของผู้ใหญ่บ้าน บ้านเขามะปริง อันเป็นคุณลักษณะด้านบารมี (บารมี 10) คุณลักษณะด้านมงคลชีวิต (มงคลชีวิต 38) และคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพที่สำคัญต่อขีดความสามารถด้านการสื่อสาร ที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านเขามะปริง

กรอบแนวคิดในการวิจัย



ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย